

Handläggare: Iris Birath
Telefon: 08-508 18 153

Till
Farsta stadsdelsnämnd

Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare, Ds 2007:5, remissvar

Förslag till beslut

1. Farsta stadsdelsnämnd beslutar att som svar på remissen till kommunstyrelsen överlämna och återopa stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Ulla Thorslund
Stadsdelsdirektör

P-O Mattsson
Avdelningschef

Sammanfattning

I departementspromemorian *Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare*, Ds 2007:5, föreslås att istället för nuvarande förbud mot att döma till fängelse när brott har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning införs en huvudregel med innebörden att annan påföljd än fängelse skall väljas när brott har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. I första hand bör väljas en påföljd som tillgodoser den tilltalades behov av vård, men det skall vara möjligt att under vissa förutsättningar avvika från huvudregeln när det finns starka skäl för det. Förvaltningen anser att förslaget till förändring av påföljder för psykiskt störda lagöverträdare är väl avvägd och föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet till kommunstyrelsen som sitt remissyttrande.

Ärendets beredning

Detta tjänsteutlåtande har beretts inom avdelningen för vård och omsorg. Det lokala handikapprådet har behandlat ärendet vid sitt sammanträde den 10 april.

Bakgrund

Sedan den senaste reformen av reglerna för påföljder för psykiskt störda lagöverträdare och psykiatrisk tvångsvård trädde i kraft 1992-01-01 har flera förslag på förändringar av systemet presenterats. Flera av de förslag som Psykiatrisamordningen har lämnat beträffande den rättspsykiatriska vården har redan trätt i kraft, bl.a. om inskränkningar i patienters rätt att använda elektronisk kommunikation samt rätt att granska och kvarhålla brev eller andra försändelser. I dess promemoria *Öppen vård med särskilda villkor* finns förslag om öppen vård med särskilda villkor för patienter som inte kan skrivas ut från rättspsykiatrisk vård, men som inte är i behov av dygnetruntvård på sjukhusinrättning. I delbetänkandet *Vård och stöd till psykiskt störda lagöverträdare* (SOU 2006:91) uttalar Psykiatrisamordningen att det är angeläget att regeringen tar ställning till hur det straffrättsliga systemet för psykiskt störda lagöverträdare ska utformas och lämnar dessutom flera förslag till förändringar i gällande bestämmelser.

Förslagen har remissbehandlats, men bara enstaka förslag har genomförts. 2005-07-07 uppdrog därför dåvarande justitieminister åt justitiedepartementets rättschef att överväga lämpliga förändringar och lämna förslag till en ändrad reglering av ingripanden mot psykiskt störda lagöverträdare, dels när gärningsmannen led av en allvarlig psykisk störning vid brottet men inte vid tidpunkten för domstolens prövning, dels när gärningsmannen döms till rättspsykiatrisk vård men ingripandet inte står i ett adekvat förhållande till brottets svårhet. Resultatet redovisas i departementspromemorian *Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare*, Ds 2007:5 som nu är ute på remiss.

Farsta stadsdelsnämnd har getts möjlighet att yttra sig över promemorian. Nämndens yttrande ska vara kommunstyrelsen tillhanda senast 2007-05-02.

Nuvarande bestämmelser

Flera statliga utredningar under 1970- och 80-talet ledde fram till 1991 års reform av reglerna för påföljder för psykiskt störda lagöverträdare. Tidigare hade i brottsbalken använts begreppen "sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom". I den allmänna lagstiftningen om tvångsvård hade begreppen varit "psykisk sjukdom och därmed jämställd psykisk abnormitet". Dessa ersattes genom reformen med begreppet "allvarlig psykisk störning" vilket i straffrättsligt hänseende kom att innebära en begränsning av personkretsen. Genom reformen kom brottspåföljden att benämnas överlämnande till rättspsykiatrisk vård och tvångsvården för psykiskt störda lagöverträdare kom att regleras i lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV).

I förarbetena till gällande bestämmelser (prop. 1990/91:58) sägs följande som karakteriserar den officiella synen på psykiskt störda lagöverträdare:

"Vid bedömningen av om och i vilken utsträckning någon bör hållas straffrättsligt ansvarig för sina handlingar är det i en modern rättsstat en självklar utgångspunkt att man måste ta hänsyn till vilka möjligheter och vilken förmåga den handlande har haft att rätta

sig efter lagen. Att gärningsmannen i gärningsögonblicket har varit psykiskt störd på ett sätt som påverkat hans handlande kan därvid ha betydelse.”

Utgångspunkt för nuvarande bestämmelser är det s.k. fängelseförbudet och påföljden överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Regeln om fängelseförbudet finns i 30 kap 6 § brottsbalken och innebär att den som har begått brott under påverkan av allvarlig psykisk störning inte får dömas till fängelse. Fängelseförbudet är tillämpligt om det finns ett orsakssamband mellan den allvarliga psykiska störningen och brottet, dock endast om den psykiska störningen kan antas ha haft ett avgörande inflytande på gärningsmannens handlingssätt. Fängelseförbudet kan få till följd att en gärningsman går fri om rätten anser att den tilltalade inte heller bör dömas till någon annan påföljd.

Det krävs att det finns ett vårdbehov för att rätten ska kunna överlämna den som har begått brott till rättspsykiatrisk vård. Däremot finns inget krav på orsakssamband mellan brottet och den psykiska störningen. För att den rättspsykiatriska vården ska kunna förenas med särskild utskrivningsprövning krävs dock orsakssamband mellan den psykiska störningen och brottet. Rätten får besluta om särskild utskrivningsprövning om brottet har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, om det till följd av störningen finns risk för att gärningsmannen återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag, enligt förarbetena avses brott som riktar sig mot eller innebär fara för någon annans liv, hälsa eller personliga säkerhet. För att rätten ska kunna besluta om rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning krävs att en rättspsykiatrisk undersökning har genomförts eller att ett s.k. § 7-intyg om de medicinska för att döma till sådan påföljd inhämtas.

Rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning får pågå i högst fyra månader och ska upphöra om patienten inte längre lider av en allvarlig psykisk störning. Vården kan av Länsrätten förlängas med sex månader åt gången efter ansökan från chefsöverläkaren. Rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning skall upphöra om det inte längre finns risk för att patienten återfaller i brott av allvarligt slag till följd av den psykiska störningen och det inte heller finns andra skäl med hänsyn till patientens psykiska tillstånd och personliga förhållande att denne är frihetsberövad och intagen i tvångsvård.

I vissa fall kan åklagare underlåta att väcka åtal, s.k. åtalsunderlåtelse, om psykisk vård eller insatser enligt LSS, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, kommer till stånd, förutsatt att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts.

Förutsättning för att någon kan dömas till brott är att det förelegat uppsåt eller oaktsamhet. Det finns tre olika former av uppsåt. Direkt uppsåt föreligger när gärningsmannen avsåg att följden av den brottsliga gärningen skulle inträffa. Indirekt uppsåt innebär att följden visserligen inte var avsiktlig, men en oundviklig följd av brottet. Sedan några år tillbaka tillämpas också likgiltighetsuppsåt av domstolarna. Det innebär att gärningsmannen har insett att risk för en viss effekt skulle föreligga och är likgiltig till att denna effekt inträffar. När det gäller psykiskt störda förövare kan det finnas vissa

svårigheter att fastställa uppsåt. En jämförelse med om en person utan psykisk störning skulle ha handlat uppsåtligt i en motsvarande situation och med samma föreställning om sakförhållandena kan användas. Rätten kan också besluta om en rättspsykiatrisk undersökning för att utröna om uppsåt föreligger, dock endast under förutsättning att det finns övertygande bevisning för att gärningsmannen ha begått gärningen.

Sammanfattning av utredningens förslag

I departementspromemorian lämnas förslag till förändring av påföljderna för psykiskt störda lagöverträdare. Förslaget innebär att det nuvarande förbudet mot att döma till fängelse när brottet har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning istället blir en huvudregel att annan påföljd än fängelse ska väljas. I första hand bör väljas en påföljd som tillgodoser den tilltalades behov av vård, men det ska vara möjligt att under vissa förutsättningar avvika från huvudregeln när det finns starka skäl för det.

Detta innebär att även om ett brott har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, bör tala för att fängelse skall väljas när följande omständigheter föreligger: det är fråga om mycket allvarlig brottslighet samtidigt som behovet av rättspsykiatrisk vård är litet eller obefintligt och sambandet mellan gärningen och den psykiska störningen är mindre framträdande. Dessutom ska fängelse kunna väljas om det är fråga om återfall i allvarlig brottslighet samt om gärningsmannen i samband med gärningen själv har vållat sitt tillstånd genom berusning eller på annat liknande sätt.

Följande omständigheter bör tala mot att fängelse väljs: vårdbehovet är omfattande och kan inte tillgodoses inom ramen för verkställighet av ett fängelsestraff, det finns ett tydligt samband mellan den psykiska störningen och den brottsliga gärningen, brottet framstår som en engångsföreteelse som är föranledd av de särskilda omständigheter som förelåg vid gärningstillfället, samt att en icke frihetsberövande påföljd bedöms tillräcklig i den mån skäl för överlämnade till rättspsykiatrisk vård inte föreligger.

När det gäller den grupp som utgörs av de mest psykiskt störda och som kan bedömas ha saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter sådan insikt, ska enligt förslaget aldrig någon annan påföljd kunna komma i fråga än överlämnande till vård.

Förvaltningens förslag

Förvaltningen anser att förslaget till förändring av påföljder för psykiskt störda lagöverträdare är väl avvägd. Det är viktigt att påföljdssystemet inte avviker för mycket från det allmänna rättsmedvetandet samtidigt som påföljder ska stå i rimligt samband med förövarens förmåga att inse gärningens innebörd och kunna anpassa sitt handlande efter denna insikt. Förvaltningen vill understryka vikten av att möjligheten till psykiatrisk vård under fängelsevistelse utvidgas. Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet som sitt remissyttrande.